

Wantrouvensman van het maatschappelijk verkeer

Bron	De Accountant
Schrijver	Arnout van Kempen
Nummer	Maart 2007
Publicatiedatum	01-03-2007
Sectie	Nieuws
Bladzijde	028
Volume	113

Accountants zouden veel actiever moeten reageren op de voortgaande erosie van vertrouwen in Westerse economieën, vindt Arnout van Kempen. Ze moeten actief inspelen op maatschappelijke behoeften. "Accountants die zich verschuilen achter de wet dragen juist bij aan de juridisering waar ze zo bang voor zijn."

ARNOUT VAN KEMPEN

Het kan bijna niet anders, of u kent het plaatje wel. Het wordt nogal eens gebruikt om te illustreren hoe ons vak is veranderd in de loop van de tijd, en soms ook om te laten zien wat het verschil is tussen de drie grote economieën (zie figuur, pagina 31). Van links naar rechts: Azië, Europa en Amerika. In Europa gaat daar vrijwel altijd de boodschap bij: denk erom, dit is wat nog op ons af komt! De toezichthouder, de aandeelhouder, de stakeholder, men wil iets zien. Het plaatje suggereert een historische ontwikkeling naar een eindpunt. Dat schijnt een typisch westerse visie op de geschiedenis te zijn: de tijd is in te delen in drie periodes, eerst een soort 'gouden eeuw' in een ver verleden, dan een donkere tussenperiode, en daarna het heden.

En dat heden is dan ook meteen de laatste fase. Francis Fukuyama betoogt in 'The end of History and the last man' bijvoorbeeld dat de liberale democratie het einde van de ontwikkeling van de geschiedenis is. Als de geschiedenis echter iets leert, is het wel dat ieder heden dat als eindpunt wordt ervaren, tevens start is van iets nieuws, dat veelal in de kiem al aanwezig is. Niet zelden is een crisis nodig om het nieuwe aan het licht te brengen. De crisis wordt dan vaak gezien als oorzaak, maar voor wie beter kijkt is de ontwikkeling al eerder zichtbaar.

No trust

De ontwikkeling van een high trust-economie, zoals die nu nog steeds in Azië floreert, naar een low trust-economie in het westen is niet eindig. Er is althans geen enkele reden om aan te nemen dat ze eindig is. Na low trust kan no trust komen. De groeiende angst voor de Islam, die leek open te barsten met de aanslagen van 9/11, de verkiezingsuitslagen in Nederland die steeds opnieuw winst laten zien voor no trustpartijen, de juridisering en protocolisering van professionele beroepen, zoals medici en accountants, het zijn allemaal uitingen die wijzen in de richting van nog verder afnemen van vertrouwen.

Als handelaren in vertrouwen, zou dit onderwerp voor accountants van eminente betekenis moeten zijn. Hoe gaat deze ontwikkeling verder, en hoe kunnen we daar op reageren? Niet reageren en onszelf wijsmaken dat de ontwikkelingen tot stilstand zijn gekomen, is zoveel als onszelf irrelevant maken.

Beweging van eeuwen

Maar wat zijn de grondoorzaken voor het verdwijnen van vertrouwen, als fundament onder onze maatschappij? De constatering dat accountants in de jaren negentig iets te veel hebben gekozen voor poen en passie en te weinig voor de rechte rug, is bekend, maar wellicht is de tijdshorizon toch wat te kort. Natuurlijk, de kortcyclische beweging is aan te wijzen: beursfraude, accountant met slappe knieën, toezicht gebaseerd op wantrouwen. Een golf van jaren, hooguit decennia.

Als andere uiterste kan gekeken worden naar een beweging van eeuwen. Rond het einde van de middeleeuwen, ontstond een splitsing in het westers denken. Enerzijds de school van Oxford, waar een

scheiding werd aangebracht tussen een verre en onbegrijpelijke God en een rationeel te onderzoeken wereldse werkelijkheid. Anderzijds de school van Parijs, waar de rede werd ingezet om een soort Grand Unified Theory van God en wereld op te zetten.

Oxford werd de basis van een wat wetenschapsvijandig christendom enerzijds, en een zich explosief ontwikkelende seculiere wetenschap, economie en maatschappij anderzijds. Parijs bracht nauwelijks explosieve ontwikkelingen voort, maar behield een samengaan van christendom, wetenschap en maatschappij. Met name vanuit het denken van Oxford ontwikkelde zich het westerse denken, waarin God en kerk steeds sterker op de achtergrond raakten.

Protocollen

Voor het vertrouwen van het maatschappelijk verkeer is dit een ontwikkeling met een grote impact. Zolang de filosofen elkaar bestrijden is er nog niet zoveel aan de hand, en zelfs de generatie die tot 1945 elkaar naar de strot vliegt laat zich er nog niet zo door beïnvloeden. Maar de kinderen van die generatie, de babyboomers, leren van het gedrag van hun ouders. Ze vervangen wantrouwen jegens 'de andere groep' voor wantrouwen jegens de mens zelf, inclusief zichzelf.

De generatie die voor love, peace en happiness de haren laat groeien en zich in hogere sferen begeeft, heeft God achter zich gelaten, heeft uit de wetenschap geleerd dat wij slechts tijdelijke materiële wezens zijn, met een overdosis egoïsme en andere beroerde eigenschappen bovendien.

En ze heeft geen ander antwoord dan de vlucht naar het esoterische oosten en het in de gaten houden van de buurman. Meer blauw op straat. Toezichhouders die iedereen wantrouwen. Aansprakelijkheidsclaims. Protocollen ter vervanging van professional judgment.

Vinklijsten

En vinken. Van een vinklijst op een toilet van een benzinestation langs de snelweg om maar te laten zien dat deze echt schoon is gemaakt, tot de vinklijst ter onderbouwing van de cliëntacceptatieprocedure van de accountant. Frauderende bouwbedrijven? De accountants voegen een vinklijst 'fraudesignalen' toe aan hun dossier. Onjuiste fiscale aangifte door de klant? De accountants voegen een vinklijst 'fiscale positie' toe aan hun dossier. De fiscalist zit wel erg dicht bij de klant op schoot? De accountants voegen een vinklijst 'onafhankelijkheid' toe aan hun dossier.

De vertrouwensman van het maatschappelijk verkeer is de wantrouwensman geworden, bang voor het maatschappelijk verkeer. En we zijn er nog niet. Wie in Istanbul rondliep op het World Congress of Accountants, kon horen hoe gebruikers van accountantsdiensten vertellen dat ze de audit eigenlijk vrij irrelevant vinden. Het feit dat we, ook al staat de implementatie van verslaggeving via XBRL voor de deur, nog geen begin hebben van een richtlijn 'controle van XBRL-verslaggeving', komt niet door een gebrek aan goede ideeën, maar doordat gebruikers en accountants om elkaar heen draaien, en alles lijken te doen om maar geen positie te kiezen.

Huidige model

In een andere sessie was te horen dat gebruikers niet weten wat ze willen met de toekomst van de externe verslaggeving, maar dat het huidige model in ieder geval niet deugt. Let wel, het gaat hier over accountants die andere accountants vertellen wat gebruikers willen. Tijdens de laatste accountantsdag hielden ondernemingsbestuurder Jan Hommen en Saskia Stuiveling (president Algemene Rekenkamer) accountants voor dat de toegevoegde waarde van accountants ver te zoeken is, en dat het voor het maatschappelijk verkeer bijzonder moeilijk te begrijpen is dat accountants zich beperken tot een oordeel over de jaarrekening als in organisaties tegelijk van alles mis kan gaan dat blijkbaar door de accountant genegeerd kan worden. Het antwoord vanuit de big four: alles prachtig, maar wij nemen geen verantwoordelijkheid, als we daartoe niet expliciet de opdracht krijgen. En dan moet die opdracht de grenzen, de diepgang en wat al niet aangeven.

Piketpaaltjes

We zijn niet langer de leiders, de voorgangers van het vertrouwen, we zijn volgelingen, ja zelfs aanjagers van het wantrouwen, het angstige, het schuldbevuste geworden. Niet door een paar vervelende incidenten, hoe erg die ook waren, rond beursfraude. Maar door het gejammer, het zelfbeklag en het onzalige schuld belijden dat daarna kwam. Toezicht is prima, zolang het is gebaseerd

op vertrouwen en niet op wantrouwen. Strenge regels, geen enkel probleem. Zolang ze de professional die deugt helpen, en hem niet behandelen als iemand die hoe dan ook niet wil deugen en met geweld in het gareel moet worden gedwongen. Wat dan wel? Als de ontwikkeling die ons hier gebracht heeft al eeuwen aan de gang is, dan lossen we dat niet op in een paar jaar. Maar veel verder kunnen we ook niet meer zinken in het moeras van wantrouwen. Laten we dus optimistisch zijn, en aannemen dat we de bodem van de golf bereikt hebben, of minstens naderen. Dan wordt het weer tijd voor de weg omhoog. Voorspellen hoe die weg er uit ziet is een hachelijke onderneming, maar een paar piketpaaltjes kunnen misschien wel geslagen worden.

Optreden vanuit zelfvertrouwen

Het maatschappelijk verkeer vraagt aan de accountant niet allerlei door hemzelf bedachte waterdichte formuleringen, waaruit de goede verstaander kan begrijpen waar de accountant precies wel of geen zekerheid over geeft. Keer op keer maakt het maatschappelijk verkeer aan de accountant duidelijk, dat de verwachting is dat deze er aan bijdraagt dat een onderneming 'deugt'. Wat dat deugen precies is, vertelt het maatschappelijk verkeer er gewoon niet bij, hoe graag we dat ook willen. We zullen maximaal moeten proberen het vertrouwen dat het maatschappelijk verkeer in accountants wil hebben waar te maken. Als accountants dat goed doen, mogen ze er op rekenen dat het maatschappelijk verkeer hen niet kapot procedeert als het eens mis gaat. Accountants doen immers hun werk goed. Soms zal de communicatie falen, en soms zal de verwachtingskloof opspelen, maar dat kunnen we uitleggen. En waar accountants falen, maken ze excuses en dragen bij aan een oplossing.

Optreden vanuit vertrouwen

Mensen doen hun best hun werk goed te doen. Doelbewust de kluit belazeren is niet het normale menselijke gedrag. Accountants moeten er aan bijdragen dat de kat niet op het spek gebonden wordt, dus letten op fraude, machtsmisbruik, belangenverstrengeling en dergelijke. Maar accountants zijn er ook om ondernemers en leidinggevendenden te helpen het goede te doen, te deugen. Dus niet verschuilen achter onafhankelijkheidsregels of aansprakelijkheidsrisico's, maar klanten helpen met advies en ondersteuning in hun werk, om de dingen goed te doen.

Duidelijkheid in oordeel

Als een klant dingen doet die niet deugen, dan wordt opgetreden. Geen verhalen over de grenzen van de opdracht, geen verstoppertje spelen, maar gewoon doen wat het maatschappelijk verkeer verwacht. Optreden tegen fraude, tegen groteske verkwisting van geld van aandeelhouders of belastingbetalers. En als de klant niet horen wil, dan rapporteert de accountant naar de buitenwereld.

Onderwerping aan duidelijk oordeel

De beroepsgroep dient te zorgen voor duidelijke, principle based-regelgeving. Geen regelgeving die het beroep uitlevert aan juridische procestijgers, maar die professionals helpt hun werk goed te doen. En als het mis gaat, dan opnieuw geen verstoppertje spelen, maar beroepsgenoten die in alle openheid bekijken of een vakbroeder zijn werk goed gedaan heeft. Dat vraagt een onafhankelijk tuchtstelsel waarin de rechter zich grondig laat adviseren door accountants, en geen overheveling van het oordeel naar een toezichthouder of een klachtencommissie. En het vraagt om een beroepsorganisatie die bij twijfel naar de tuchtrechter stapt en niet, zoals nu, pas als een veroordeling al vrijwel zeker is.

Geloof gaat voor wet

Als mensen slechts willen deugen uit angst voor de wet, dan is er weinig hoop. Of mensen nu vanuit een bepaald Godsgeloof, of vanuit humanistische waarden, willen deugen, blijktbaar willen mensen deugen. Anders is niet te verklaren waarom een land als Nederland niet in totale anarchie ten onder gaat, ook al kun je dagen rondlopen zonder één agent te zien. Het is niet een gebrek aan wetshandhavers, niet een gebrek aan wettisch denken, waardoor wantrouwen de overhand neemt, maar een teveel daar aan. Accountants die zich in de afgelopen decennia meer en meer zijn gaan verschuilen achter de wet, en zijn gaan schuilen voor de boze buitenwereld die zou 'juridiseren', dragen bij aan dat waar ze zo bang voor zijn. Maar dan kan het omgekeerde ook werken. Kortom: Accountants, uit de schuilkelder! Het

maatschappelijk verkeer is geen vijand, maar als u weigert in haar goede bedoelingen te geloven, dan gelooft zij ook niet veel langer meer in u.